

G. Lázár Klára

Emlékelőadás Bálint Alice-ról a Magyar Pszichoanalitikus Egyesületben¹

1939. november 17.

Mélyen tisztelt hallgatóság! Kedves vendégeink!

Csak nemrégén búcsúztunk Bálint Alice-tól, mikor Bálinték megváltak tőlünk.² Sokunkban még élénken él e válás fájdalma. Fájt, hogy hiányozni fog körünkől – kedves, okos arca, higgadt és mégis olyan eleven előadásmódja, amivel őszinte és bátor formában közvetítette nekünk sok finom, mély meglátását, értékes gondolatait. Sokszor mutatott új elgondolásaival új irányt analitikus gondolkodásunk számára, és adott számtalanszor új színt, hangot diszkusszióknak.

Fájt, hogy egy őszinte, igaz embert, hű barátot, odaadó, áldozatkész munkatársat ragad el tőlünk a távolság. De vigasztalt bennünket az a tudat, hogy Bálint Alice csak térben kerül távol tőlünk, és finom szellemében a messzeségből is gyönyörködhetünk majd.

Tudtuk, hogy lelki rugalmasságával le fogja győzni új helyzete nehézségeit, és örülhetünk majd sikereinek, amik mind az analízis ügyének sikerei. Tudtuk, milyen mély és őszinte a tudományos érdeklődése és sok a közölnivalója. Azt is tudtuk, hogy Bálint Alice tudományos munkáival mindig organikusan a magyar egyesülethez fog tartozni, hisz mindig büszkén hangsúlyozta, hogy Ferenczi tanítvány.

Mikor elváltunk, vigasztaló volt a távolságokon túli összetartozás tudata. Most megrendülten állunk a tragédiával: Bálint Alice tragikus halálával szemben. Siratjuk ezt a szép, harmonikus fiatal életet, a kedves jóbarátot, tudományos meggyőződéséért mindig bátran kiálló hű fegyvertársat és nagyon, nagyon tehetséges embert. Növeli fájdalmunkat, hogy – bár minden részvétünk Bálint Alice családjáé – e nehéz időkben

¹ Gépirat, State Library of Victoria, Ausztrália. Köszönet Christine Vickersnek a megosztásért. A jegyzeteket írta Borgos Anna.

² A Bálint-házaspár 1939 januárjában a zsidóüldözés elől Angliába, Manchesterbe emigrált. (Bálint Alice-ról lásd Borgos Anna: *Holnaplányok. Nők a pszichoanalízis budapesti iskolájában*. Budapest: Noran Libro, 2018.)

nem állhattunk barátunk, dr. Bálint Mihály mellett, hogy legalább annyira enyhítsük fájdalmát, amennyire erre a szeretet és barátság képes.

Freud, a *Trauer und Melancholie*³-ban azt mondja: ha elveszítjük szeretetünk tárgyát, fájdalmas számunkra libidó-kapcsolatainkat visszavonni róla, ahogy azt valóság-vizsgálatunk megkívná, és megpróbáljuk, szemben a valósággal – hallucinatorikus úton a tárgyat és tárgykapcsolatainkat fenntartani. A mi Egyesületünk, mint egy nagy család gyászolja Bálint Alice-t, és szeretnénk lelki valóságán keresztül – munkáiról beszélve közöttünk érezni. Nem akarom itt Bálint Alice „*Werdegang*”-ját⁴ vázolni – hiszen annyira hozzánk tartozik, hogy ezt itt feleslegesnek érzem. Úgy szeretnék beszélni róla csak, ahogy egy gyászoló család rakja össze emlékeit a kedves elhunytól; ezt mondta, ezt tette...

Bálint Alice érdeklődése kezdetben az etnológia felé fordult. Berlinben Prof. Preussnál⁵ dolgozott, és első analitikus dolgozata is etnológiai tárgyú, 1923-ból: „Die Mexikanische Kriegshieroglyphe Atl-Tlachinolli”⁶. Széles kép és mitikus segédanyagon át értelmezi a hieroglifa szimbólumait és ezeknek megértésével az ősmexikóiak kultúráját és világképét.

A hieroglifa tüze = Tlachinolli és vize = Atl = faeces és urina⁷, a támadás, a harc – de egyúttal az uretrális és anális részösztönök szimbóluma is. Erős összefonódásuk ekképpen e részösztönök Freud-féle *emphymixis*-ét⁸ szimbolizálja. A harc = szadisztikusan felfogott koitusz. A mexikói számára a szülő nő harcost, a szülés harcot jelent a született gyermek – elejtett fogollyal, akit megölnek. A víz támadó, halált hozó urina és életet adó magzatvíz, felette a nő uralkodik. A faeces / tlachinelli = a gyermek, orális megtermékenyítési fantáziákon át, azonosítás: a hulla = gyermek. A halott harcosokat megették, faeces, stb. Faeces, gyermek, hulla = valamivel, ami megégett, tlachinelli = tűz, tehát amit megettek és megégettek, az nemcsak meghal – faeces –, hanem újjáéled – a tűzből újjászületik – gyermek. A harci szimbólum tehát egyúttal újraszületési szimbólum.

A születés harc, harc az anyával = koitusz az anyával, ez viszont incestus-tilalommal, tehát kasztrációs félelemmel jár, a férfinél. A nőnél: mert a gyermek a vérbosszútól, hisz számukra a „halál” nem létezett, a megölés-megevéssel, a megevés = megtermékenyítéssel, minden meggyilkolt embrió és a gyilkos-anyával, ez viszont incestus-tilalommal, tehát kasztrációs félelemmel jár, a férfinél. A nőnél: mert a gyermek = pénisz elvesztése, kasztrációt jelent számára. A mexikói a halálfélelmet átalakítja anális és orális regressziók útján születési félelemmé. Számára a szülőnő harcos, a szülés harc, az anya, mikor magába vesz valamit, megtermékenyül – megessi

³ Sigmund Freud: Gyász és melankólia. Ford. Berényi Gábor. In: *Ösztönök és ösztönsorsok. Metapszichológiai írások*. SFM VI. Budapest: Filum, 1997, 129-143.

⁴ pályafutás (ném.)

⁵ Konrad Theodor Preuss (1869–1938) német etnológus, 1895-től a berlini Etnológiai Múzeum munkatársa, 1920-tól a közép- és észak-amerikai osztály igazgatója. Bálint Alice 1921-24 közötti berlini emigrációjuk alatt itt dolgozott, és Preuss témavezetése alatt készítette el „Az észak-amerikai prairie törzsek társadalmi szervezete” című szakdolgozatát, melyet végül már Budapesten, a szegedi M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem földrajz szakán nyújtott be 1924-ben.

⁶ Alice Bálint: Die Mexikanische Kriegshieroglyphe Atl-Tlachinolli. *Imago*, 1923, 9(4): 401-436.

⁷ széklet és vizelet (lat.)

⁸ *amphimixis*: a hím és nőtény ivarsejtek egyesülése a megtermékenyítés során

– megöli – de egyúttal újraéleszti, megszüli [faeces – gyermek]. A mexikóiak így erős, hódító nép lettek. Nem féltek ölni, mert nem féltek a vérbosszútól, hisz számukra a „halál” nem létezett, a megölés = megevással, a megevés = megtermékenyítéssel, minden meggyilkolt embrió és a gyilkos = anya.

A mexikói világképe: az egyik oldalon egy hatalmas, megtermékenyítésekkel és szülésekkel állandóan rombolt, de szétbonthatatlan Anya – a Föld, a másikon a főleg hímneműnek képzelt lények serege, akik őt megtermékenyítve és belőle születve örök körforgásban mennek keresztül rajta – a felkelő és lenyugvó csillagok.

Második megjelent dolgozatát: „Der Familienvater”⁹, 1926-ban, már Budapesten írta. Szintén etnológiai tárgyú: az észak-amerikai préri indián törzsek Ödipusz-komplexum elintézés-módját interpretálja, törzsfőideáljuk típusából következtetve vissza. E törzseknél a főnök békés, bőkezű, alattvalóit egyformán szerető és tápláló, nem büntető, nem harcos – szóval anya tulajdonságokkal felruházott, kasztrált apa. A harc, az agresszió kielétele a fiatal férfiak joga, a harcosok azonban nem lehetnek főnökök. De ezek a harcok szinte céltalanok, dicső tettek miatt folynak, miket otthon, a törzs nyilvánossága, a nők előtt előadnak. Ez az „anyai” törzsfő az ősi apa-imágó egy jó és rossz félbe való kettéhasításából keletkezett.

A jó apánál a narcisztikus ősapából az anyával való azonosítás révén szerethető apa, családapa lesz. Életet adó pénisz helyébe lép a tápláló anyamell.

Az Ödipusz-komplexum ilyen úton való elintézése az apával való harcnak a megkerülése. Az apák és fiúk közti béke ára elfojtás és regresszió orális fokra. Örök gyermek-maradás. Így az indiánoknál örök nomád, céltalanul harcos voltuk, a valósághoz való rossz alkalmazkodni tudásuk.

E két első dolgozata után több önálló etnológiai munkát nem ír Bálint Alice. Érdeklődéssel, szeretettel továbbra az etnológiával, ismerteti Róheim könyveit és más etnológiai munkákat is itt az Egyesületben. Folklorisztikus tudása alapul szolgál egyéb megfigyeléseinek, megtermékenyítő gondolkozását, gyakran használ etnológiai példákat. Népszerű eladásában intim közelbe tudja hozni primitív népek egzotikus szokásait, és általuk megvilágítani a mi gyerekeink sajátosságait éreztetve, hogy mind a kettőt egyformán szereti, gyermekként.¹⁰

E két etnológiai dolgozat, bár érett megfigyeléseket tartalmaz, a fiatal ember munkája, ki saját problémáit szívesen vetíti messzire, átfogó problémákon, emberi kultúrák keletkezésének magyarázatán dolgozik – és talán nem véletlen, hogy ezekben is a nő, az Anya, az anyai jelentősége, amit kidolgoz. Majd mikor gyermeke születésével anyasága beteljesedik, ez a nagy érzés annyira betölti, hogy tudományos érdeklődését is absorbeálja. Kutatásának eszközeiben is praktikusabb, asszonyosabb lesz.

A könyv-adatok, mítoszok feldolgozásának, értelmezésének helyét betölti az egyéni tapasztalás, a gyermek-megfigyelés, az intenzív gyógyító és nevelő munka.

⁹ Alice Bálint: *Der Familienvater. Imago*, 1926. 12: 292-304. Magyarul: A családapa. In: Bálint Alice: *Anyá és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabban: Budapest: Párbeszéd, 1990, 73-88.

¹⁰ A margón ceruzás jegyzet: Fraser, Margaret Mead.

Sokat dolgozik ebben az időben. Kurzusokat, szemináriumokat tart, míg kezdetben etnológiai, később főleg pedagógiai tárgyúakat, szülőknek, pedagógusoknak.

Bálint Alice egy helyen ezt írja Ferencziről: „Úgy ismerte a gyermeket, a maga szükségeiben, kicsiségében, a felnőtteknek való kiszolgáltatottságában s az ebből folyó csillapíthatatlan szeretetéttségében, mint kívülről kevesen.”¹¹ Ugyanezt mondhatjuk Bálint Alice-ról; ebben is mestere nyomdokába lépett.

Azt a sok finom, mély megfigyelést, amit saját fia nevelésén keresztül végez, rendszeresen feljegyzi és feldolgozza. Aki népszerű szemináriumában részt vett, megfogta ezeknek közvetlen, természetes hangja. Kis, élesen exponált gyerekszobai képeken keresztül interpretálja nevelési rendszerünket. A példák hangja, a gyermekszoba őszinte, közvetlen naivságáé, humoráé, a belőlük leszűrt megállapításoké – mint Bálint Alice minden munkájáé – szellemes, könnyed és mégis pontos, világos, tudományos fogalmazású. Előadásainak, pedagógiai munkáinak eszmei összefogója, alaptónusa a hit az analitikus nevelésben, amelynek alappillérei az elasztikusság és őszinteség.

Kezdetben szinte nevelődnie kellett publikumának az ő őszinteségéhez, póztalanságához. Komoly tárgyszeretete átértéztette hallgatóságával az új igazságokat, amiket az analitikus nevelés hozott. Őszintesége, nagy odaadása és alázatossága az igazsággal szemben tették, hogy minden agressziótól mentesen közölte a maga véleményét, hallgatta meg és méltányolta a másokét, önmagában példáját állítva így az analitikus nevelésnek.

Ugyanezt az ideált valósítja meg analitikus kiképző-szemináriumában. Bálint Alice itt is a kitűnő tapintatú nevelő, finom, éles megfigyelő, az emberire, a tudattalanra különös finomsággal rezonáló és átfogóan, pontosan, világosan interpretáló.

Népszerű előadásainak első foglalata *A gyermekszoba pszichológiája*¹² című könyve. Számtalan élő példával illusztrálva mutatja be a kis gyermek életét, kölcsönös viszonyait a felnőttekkel, a nevelés és nevelődés útjait, nehézségeit, problémáit, a gyermek lelki életének ki- alakulását, ösztönfejlődését, Ödipusz-harcát és kimenetelét, a gyermek útját a külvilágba, az azonosítás, szublimálás, felettes én kialakulását. Mindezt a gyermekszoba egyszerű, közvetlen nyelvén. Ez az első ilyen irányú könyv az irodalomban. Foglalata ez a kis könyv Bálint Alice pedagógiai hitvallásának: az őszinteségen alapuló, ökonomikus és elasztikus nevelésnek, fejlődni és hatni engedve a gyermek valóságérzékét és tiszteletben tartva érzéseit. Ő maga így fejezi ezt ki könyvében: „Minél kevesebb azonosítást, minél több tudatos belátást!”

Azt hiszem, ez a könyve sikerének – amelyet német, francia és spanyol nyelvre is lefordítottak – a titka.

Ezeket az elveket szegezi le sok kis népszerű cikkében, melyek a *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*-ben és a *Gyermeknevelésben* jelentek meg. Előbbiekre még visszatérek. Mint pedagógus az elaszticitás és őszinteség elvét hangsúlyozza

¹¹ Nem sikerült megtalálni, hol írja ezt Ferencziről Bálint Alice.

¹² Bálint Alice: *A gyermekszoba pszichológiája*. Budapest: Pantheon, 1931. (Újabb kiadása: Budapest: Kossuth, 1990.)

Bálint Alice, és mint gyakorló analitikus is ezt követi. Erről tesz tanúvallomást, mikor „Handhabung der Übertragung”¹³-jában a következőkben interpretálja Ferenczi új terápiás módszerét, teoretikusan is alátámasztva a Ferenczi-féle tágabb értelemben vett őszinteség szükségességét. Ebbe az őszinteségbe az indulatátvitel kezelésénél hiba csúszhat, ha „fehér lapnak” akarjuk elhitetni magunkat pácienseinkkel, letagadva egyéni voltunkat, aminek pedig éppen infantilis, naiv egoizmusukban minden rezdülését túlérzékenyen lesik betegeink. Hiszen analízisben betegeinkből kiütközik a túlérzékeny, megfélemlített, megsértett, tehát bizalmatlanul figyelő gyermek, akinél csak teljes őszinteséggel érhetjük el, hogy precíz értelmező munka mellett is, ne az infantilis sérelmi szituációk és azoknak elfojtással való elintéződése ismétlődjenek vég nélkül, hanem egészséges elintéződést nyerjenek. Pácienseinkkel direkt úton a gyermekkel keressük a kapcsolatot.

Úgy érzem, itt újra beszélnem kell Bálint Alice-ról mint Ferenczi tanítványáról. Minden munkája tanúság emellett a kapcsolat mellett, ami őt mesteréhez fűzte. Ez a kapcsolat szerves. Nem a tanítvány kapcsolata, aki szellemi kiskorúságból azonosítja magát mesterével, és tovább szalad annak sinein, mert tehetségéből nem futja új utakra. Bálint Alice-t szellemi rokon volta tette Ferenczi tanítványává, Friss, bátor szelleme, mely mindig nyitva volt az új igazságok őszinte és természetes meglátására – de kritikájára is – és mély élet-optimizmusa tették azzá. Szerves, őszinte és természetes, hogy bár önálló egyéni gondolkozó volt, sok gondolatot ütött meg benne Ferenczi. Így a *valóságérzék fejlődésének* vagy zavarainak vizsgálata állandó szempontja pedagógusi munkáiban és a korai tárgykapcsolat, szeretetfejlődés, anya-gyermek, külvilág kölcsönhatásának vizsgálatainál.

A valóságérzék fejlődésének szempontjából nézve adja utolsó, írásban megjelent, és szerintem tudományosan legjelentősebb cikkében: a „Liebe zur Mutter und Mutterliebe”¹⁴-ben az ősi szeretésmód, az anyai és gyermek szeretet analízisét. A gyermek első tárgykapcsolatát ősi „naiv egoizmusnak” jellemzi a valóságérzék teljes hiányával a szeretett tárgy saját érdekei irányában. Előfeltétele: a gyermek és anya ösztönérdekeinek teljes harmóniája (a szeretett tárgynak nincsenek külön céljai, tehát nem kell tudomásul venni létezését). De nem csak az ősi gyermeki szeretet, hanem az ösztönös anyai szeretet is valóságérzék nélküli szeretet. Az anyai szeretet sokban megfelelője a gyermeki szeretetnek, hiszen a primer anya-gyermek viszonyban a gyermek éppúgy kielégítője az anya ösztöncéljainak, mint az anya a gyermekének (hordozás, szoptatás stb.). A biológiai egymásra-utaltság, az ösztöncélok egymásra vonatkozottsága folytán az anya sem érzi külön személynek gyermekét (ösztönös anya-szeretet Bálint Alice megjelölésében, szemben a „kulturált” anya-szeretettel.) Az ösztönös anyaszeretet tehát ugyancsak naivan önző.

¹³ Alice Bálint: Handhabung der Übertragung auf Grund der Ferenczischen Versuche. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1936 (22)1: 47-58. Magyarul: Az áttétel kezelése Ferenczi kísérletei alapján. Ford. Friedrich Melinda. *Imágó Budapest*, 2021, 10(3): 56-67. <https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2020/11/6-Balint-attetel.pdf>

¹⁴ Alice Bálint: Liebe zur Mutter und Mutterliebe. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1939, 24: 33-48. Magyarul: Bálint Alice: Az anya iránti szeretet és az anyai szeretet. In: Bálint Alice: *Anyai és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabban: Budapest: Párbeszéd, 1990, 39-58. Lásd még: Bálint Alice: A szeretet fejlődése és a valóságérzék (1933). In: Freud et al.: *Lélekelemzési tanulmányok*. Budapest: Párbeszéd, T-Twins, 1993.

Ahogy a gyermek nő, az anya ösztön-céljai inkongruensek lesznek az övéivel. Az anya elfordulása, kilépése az egymásra vonatkoztatott ösztön-kapcsolatból észreveteti vele az anya különvalóságát. Ezzel túljuttatja a naiv önzés szeretésmódján. Érzelmi élete fokozatosan a realitás-érzék uralma alá kerül. Tapasztalja, hogy ő helyettesíthető anyjánál másik gyermekkel, de számára az pótolhatatlan. Ez a fő különbség gyermeki és anyai szeretet között. A tulajdonképpeni szociális értelemben vett szerető-képesség (tapintat, tekintettel-levés, gyengédség, részvétel) kifejlődését tehát a csecsemő-anya ösztön-egymásravezetettségi harmónia meg bomlásából vezeti le Bálint Alice. A naiv önzés, az ösztön-célok egymásra vonatkoztatottsága megismétlődik azután felnőttkorban a nemi aktusban.

A „Märchen und Phantasie”¹⁵-ben (*Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1935) a valóságérzék fejlődése szempontjából vizsgálja a mesét. A népmesét a gyermek valóságérzéke fejlesztőjének tartja, mivel azokban gonosz hatalmakról (nem csak rossz gyerekekről és jó felnőtről) hall, akik a gyermekek rosszakarói, de legyőzhetők, kijátszhatók; ügyességgel, ravaszsággal, alkalmazkodással, szóval éppen a kicsik fegyvereivel. Ez bátorító a reális veszedelmek tudomásulvételére és a küzdésre ellenük.

1933-ban a *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*-ben jelenik meg egy igen finom kis megfigyelése: „Über eine besondere Form des infantilen Angst”¹⁶. A csecsemőnek a leejtéstől való félelmét figyeli meg. E korai félelmi szituációban az önbiztonságért való félelem, az élet- vagy halálfélelem a szeretet-megvonástól való félelemmel együtt jelentkezik. Hisz az első és legfontosabb megnyilvánulási formája a szeretetnek, melyben a gyermek részesül, az etetés és hordozás – biztonságban-tartás. A leejtés traumás élmény, mint a szülés, hol hirtelen szakadék választja el az ént és külvilágot és így közvetlenül átéleti a külvilágtól való függést.

Az önmagunkért és a szeretetmegvonástól való félelem összeolvadása lehet a későbbi *Triebangst*¹⁷ kliséje, ha ösztöneinknek engedünk, mi sem „tart” bennünket, és büntetésünk lesz a szeretetmegvonás, ami az U.B.W.¹⁸-nek életveszedelem.

A nevelés e két félelem kapcsolatát kihasználja, pedig a szeretetmegvonástól való túlzott félelem gyengíti a reális veszedelmektől való óvakodást, tehát a gyermek valóságérzékét elkorcsosítja. A nevelés feladata éppen e két félelem különválasztása, a realitásérzék fejlődése kapcsán, hogy a gyermek szeretetkapcsolatai nem legyenek szorongásokkal terhelve, és a gyermek reálisabban állhasson szembe veszedelmekkel.

Két másik dolgozatának témaköre ugyancsak a primer tárgykapcsolódás (az anya-gyermek, gyermek-anya ösztönviszonylat), a leválasztódás konfliktusai nem csak az

¹⁵ Alice Bálint: Die Bedeutung des Märchens für das Seelenleben des Kindes. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1935, 9(2): 113-116. Magyarul: Mikor és mit meséljünk? In: Bálint Alice: *Anyá és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabban: Budapest: Párbeszéd, 1990, 157-161. Újabb fordítása: A mese jelentősége a gyermek lelki életében. Ford. Faluvégi Katalin. *Imágó Budapest*, 2021, 10(3): 68-70. <https://imagobudapest.hu/wp-content/uploads/2020/11/7-Balint-mese.pdf>

¹⁶ Alice Bálint: Über eine besondere Form des infantilen Angst. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1933, 7(10-12): 414-417. Magyarul: A gyermeki félelem egy sajátos alakja. In: Bálint Alice: *Anyá és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabban: Budapest: Párbeszéd, 1990, 67-71.

¹⁷ ösztönszorongás (ném.)

¹⁸ Umbewusst (ném), tudattalan

egyenre való, hanem az etnológus látószögén keresztül, kultúrákkal és nevelési rendszerekkel való kölcsönhatásukat is vizsgálva.

A „Versagen und Gewähren”¹⁹-ben (*Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1936) a kultúrnevelést edzésnek (*training*) interpretálja, amely kis, állandóan ismétlődő traumákkal (pl. szopási idő kivárása) edz hozzá az anyától való elszakadáshoz és feszültségek elviseléséhez, amire a kultúrembernek késletetett felnövéséhez és munkafeladataiban szüksége van.

A „Grundlagen unseres Erziehungssystem”²⁰. Nevelési szisztémánk kétirányú, ellentétes. Korai gyermekkorban az ösztönös anyaiságot és a kapaszkodási ösztönt gátolja, önállósításra, elszakadásra irányul. Később viszont az úgy az anya, mint a gyermek részéről jelentkező leválási tendenciákat gátolja, morálisan elítéli, szemben a primitívekkel, ahol a társadalom elősegíti a gyermek elszakadását anyjától a pubertáskorban (avatási szertartások). E kettősség következménye kultúránk két szembetűnő lelki sajátsága: 1. az individualitás, ami kárpótlás a gyermeknek késletetett felnövekedésért, függetlenségért – az anyának, mert általa ismeri meg és el a gyermek az anya individualitását, külön személy voltát, és tanul meg tekintettel lenni erre. 2. A szeretetmegvonástól való fokozott félelem. Jobban félünk az anya elfordulásától, mint az apa haragjától. Az apa legyőzhető, de az anya mindig elérhetetlen. Ebben látja Bálint Alice a relatív impotencia magyarázatát, amely Freud szerint kultúránkra jellemző.

Az előbbiekben azt mondtuk, hogy érződött Bálint Alice munkásságán Ferenczivel való lelki kapcsolata. A most ismertetett munkákhoz, azt hiszem, hozzáfűzhetjük, hogy az anya-gyermek viszonylat ilyen mély megértéséhez csak az az ember juthatott el, akinek anyjához való kapcsolata olyan mély, olyan jelentős és annyira ambivalenciától mentesen szeretetteljes volt, mint az övé.

Nem lenne teljes a kép, amit itt ma Bálint Alice-ról idézek, ha nem emlékeznénk meg arról a harmonikus, tudományos eredményeket gyümölcsöző együttműködésről²¹, amiben férjével élt. Szinte nehéz utolsó éveik munkásságát szétválasztani egymásától, olyan kiegészítői, folytatói egymásnak egyes dolgozataik. (Így az én korai fejlődésfokairól²², a pregenitális libidó-organizációról²³, a primer tárgyszeretetről²⁴ írt

¹⁹ Alice Bálint: Versagen und Gewähren in der Erziehung. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1936, 10(1): 75-83. Magyarul: Tiltás és megengedés a nevelésben [1932]. In: Bálint Alice: *Anyá és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabbán: Budapest: Párbeszéd, 1990, 91-101.

²⁰ Alice Bálint: Grundlagen unseres Erziehungssystem. (Először elhangzott: II. Vierländertagung, 1937, Budapest.) *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1937, 11(2): 98-101. Magyarul: Nevelési rendszerünk alapjai. In: Bálint Alice: *Anyá és gyermek*. Budapest: Pantheon, 1941. Újabbán: Budapest: Párbeszéd, 1990, 109-113.

²¹ Bálint Mihály szerint minden munkájában, amit Alice életében írt, benne voltak a feleségével folytatott eszmecsere, bár csak egy publikációjuk jelent meg kettejük neve alatt: Mihály Bálint – Alice Bálint: On Transference and Countertransference. In: *International Journal of Psychoanalysis*, 20: 223-230. Magyarul: Bálint Mihály és Bálint Alice: Az átvitelről és a viszontátvitelről. In: Bálint Mihály: *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika*. II. Budapest: Animula, 1999, 62-69

²² Frühe Entwicklungsstadien des Ichs. Primäre Objektliche. *Imago*, 1937, 23: 270-288. Magyarul: Az én fejlődésének korai állapotai. Elsődleges tárgyszeretet. Bálint Mihály: *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika I*. Budapest: Animula, 1999, 88-105.

²³ Mihály Bálint: Zur Kritik der Lehre von der prägenitalen Libido-Organisation. *Internationale Zeitschrift für Psychoanalyse*, 1935, 21: 525-543. Magyarul: Kritikai megjegyzések a libidó pregenitális szerveződésének

Dr. Bálint-dolgozatok.) De Bálint Alice mindig azt hozta fel gondolati köreikben egymást érintő kutatási területeikről, amit asszonyi, anyai lényéből meríthetett.

Asszonyi, anyai harmóniájából fakadt munkássága, ezért is állt érdeklődéséhez mindig oly közel a pedagógia egészséges, józan optimizmusa. Jövőbe vetett hite a pedagógiába vetett hit volt. Az asszony és a pszichológus bölcsességével látta annak lehetőségeit, és érdemesnek tartotta ezekért a lehetőségekért dolgozni.

Talán megerősítő lesz számunkra befejezésül Bálint Alice pedagógiai hitét idézni a „Grundlagen unseres Erziehungssystem” című cikkéből, amit így fejez be:

„Végezetül néhány sort a kultúra és nevelés viszonyáról. A különböző népek vizsgálatai azt mutatták meg, hogy nincsen lehetetlen nevelési metódus. Az elképzelhető legnagyobb szabadságtól a legszörnyűbb zsarnokságig mindenféle nevelési metódusban volt már gyermekeknek része és kibírták. Az egyes kultúrák azok, amelyek nem bírnak el tetszés-szerinti nevelési metódusokat. Nincsen abszolút pedagógia, nincsen abszolút lelki higiéne. Ahhoz, hogy a különböző kultúra-változások tartósak legyenek, kell, hogy megfelelő nevelési módszerekkel legyenek alátámasztva. Ebből következik, hogy fordítva: nevelési reformok kényszeryszerűen a kultúra változásait vonják maguk után, még akkor is, ha ez nem tudatos céljuk, mert minden javítás az adott szituáció teljes egészen változtat. Ezért a pedagógia a legforradalmibb tudomány. Talán egészen kicsiny javítások nevelési metódusainkon hordozói a kulturális evolúciónak, mert minden szisztémának megvan a hibája, ami változtatásra készlet.”²⁵

elméletéhez. In: Bálint Mihály: *Elsődleges szeretet és pszichoanalitikus technika I.* Budapest: Animula, 1999, 50-72.

²⁴ Lásd a 21. jegyzetet.

²⁵ Alice Bálint: Grundlagen unseres Erziehungssystem. *Zeitschrift für psychoanalytische Pädagogik*, 1937, 11(2): 101. (Az idézett bekezdés Lázár Klára fordítása.)

MILYEN TÍZSELT HALLGATÓSÁGI KEDVES VENDÉGEINK!

Csak nemrégien bucsúztunk Bálint Alicetől, mikor Bálinték megváltak tőlünk. Sokunkban még élénken él a válság fájdalma. Fáj, hogy hiányozni fog körünkbelől, - kedves okos arca, higgadt és mégis olyan eleven előadásmódja, amivel őszinte és bátor formában közvetítette nekünk sok finom, mély megfigyést, értékes gondolatot. Sokszor mutatott új elgondolással új irányt analitikus gondolkodásunk számára és adott szívtalanságra új színt, hangot diskusszióinknak.

Fáj, hogy egy őszinte, igaz embert, hű barátot, odaadó, áldozatkész munkatársat ragad el tőlünk a távolság. De vigasztalt bennünket az a tudat, hogy Bálint Alice csak térben került távol tőlünk, - és hiszen szellemében a messzeségből is győzteskedhetünk majd.

Tudtuk, hogy lelki rugalmasságával le fogja győzni új helyzete nehézségeit és örülhetünk majd sikereinek, azok mind az analysis ügyének sikerei. Tudtuk, milyen mély és őszinte a tudományos érdeklődése és sok a közölni valója. Azt is tudtuk, hogy Bálint Alice tudományos munkáival mindig organikusan a magyar egyesülethez fog tartozni, hisz mindig büszkén hangsúlyozta, hogy Ferenczi tanítványa.

Mikor elváltunk, vigasztaló volt a távolságokon túli beszélgetés tudata. Most megrendülten állunk a tragédiával: Bálint Alice tragikus halálával szemben. Siratjuk ezt a szép, harmonikus fiatal életet, a kedves jóbarátot, tudományos meggyőződéséért mindig bátran kiálló hű fegyvertársat és nagyon, nagyon tehetséges embert. Noveli fájdalmunkat, hogy - bár minden részvétünk Bálint Alice családjáé, - e nehéz időkben nem állhatunk barátunk, dr. Bálint Mihály mellett, hogy legalább annyira enyhítsuk fájdalmát, amennyire erre a szeretet és barátság képes.

Freud a "Trauer und Melancholie"-ben azt mondja: ha elveszítjük szeretetünk tárgyát, fájdalma számunkra libidókapcsolatainkat visszavonni róla, ahogy azt valóság-vizsgálataink meg kívánják és megpróbáljuk, - szemben a valósággal, - hallucinatórikus uton tárgyat és tárgykapcsolatainkat fenntartani. A mi Egyesületünk, mint egy nagy család gyászolja Bálint Alicet és szeretetnek lelki valóságán keresztül, - munkáiról beszélve közeledtünk érezni. - Nem akarom itt Bálint Alice "Werdegang"-ját részletezni, - hiszen annyira hozzánk tartozik, hogy ezt itt feleslegesnek érezzem. Ugy szeretnék beszélni róla csak, ahogy egy győ-